

F
231

TEKEL GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

TÜRK TÜTÜNLERİ

memduh sarioğlu
tütün eksperı

TEKEL 199 EAG/DKY 61

TÜRK TÜTÜNLERİ

Yazan :
Memduh SARIOĞLU
Tütün Eksperti

İstanbul Sigara Fabrikası
İşletme Şefliğinden Emekli

İSTANBUL
1 9 8 0

Adnan Raft GÜNAY

Bu yazının amacı Türkiyede üretilen tütün menşelerinin fiziksel, teknik sanayi ve ticari niteliklerini incelemek, tütün sanayiinde kullanma yerlerini ve rollerini açıklamak ve bunları daha ayrıntılı biçimde tanıtmaktır.

Türk tütünlerinin dış ülkelerde de tanıtılmasına yardımcı olacak bu çalışmanın, öncelikle ülkemizden yaprak tütün satın almak için başvuran alıcıların ve tütün fabrikatörlerinin çeşitli tütün menşeleri arasında daha isabetli bir seçim yapmalarına yararlı olacağını ve tütün dış satımlarının kolaylaşmasına olumlu yönde etken olacaktır.

Yazının tütün menşelerini açıklayan bölümü, Ekspert kursunda öğretmeni olduğum "Tütün Fabrikasyonu ve Harmanlık", konulu dersim notlarından alınmış ve 1965 yılında İstanbul'da toplanan II. Uluslararası Tütün Ticareti Kongresi nedeniyle Tekel Genel Müdürlüğü tarafından İngilizce olarak basılan Tobacco in Turkey başlıklı kitabında yayınlanmıştır.

Bu eserde, yeniden yapılan ilâveler ve düzeltmelerle, eski yazımdaki eksikliklerin tamamlanması suretiyle günümüzdeki bir gereksinimin karşılanmasına ve daha yararlı biçime getirilmesine çalışılmıştır.

Tütün menşelerinin teknolojik endüstriyel, kalite, içim ve harman karakteristikleri konularındaki kısa açıklamalar, 30 yıldan fazla süren tütün fabrikalarındaki çalışmalarım sırasında çeşitli tütün tipleri ve menşeleri üzerinde yapılan araştırmalar ve harman kompozisyonu deneyleri sonucu edinilen bilgilerden oluşturulmuştur.

Tütünlerin kimyasal bileşimleri hususundaki bilgiler Tekel Enstitülerince yayımlanan Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Bültenlerinden alınmıştır.

Kitaplarımın redaksiyon işlerini yapan ve çalışmalarımda beni teşvik eden ve yardımcı olan Ziraat Yüksek Mühendisi Şerif Budak'a, Ambalaj Fabrikası Müdürü Rıdvan Metal'a ve emeği geçen tüm işçi arkadaşlara teşekkür ederim, Saygılarımla.

YAZAR

İÇİNDEKİLER

	<u>Sahife</u>
1 — Türk Tütünleri, Genel Bilgiler	7
2 — Amerikan Sigaraları	11
3 — Virjinya Sigaraları	13
4 — Siyah Renkli Sigaralar	15
5 — Oriental veya Türk Sigarası	17
6 — Ege Üretim Bölgesi: İzmir Tütünleri	19
7 — Karadeniz üretim bölgesi	21
8 — Samsun Tütünleri - Maden tütünleri	21
9 — Canik tütünleri	22
10 — Bafra tütünleri	23
11 — Alaçam ve Sinop tütünleri	24
12 — Taşova tütünleri	25
13 — Basma tütünleri	26
14 — Trabzon tütünleri	26
15 — Artvin tütünleri	28
16 — Pazar tütünleri	29
17 — Marmara üretim bölgesi	30
18 — Bursa tütünleri	30
19 — İzmit tütünleri	31
20 — Düzce tütünleri	32
21 — Hendek tütünleri	32
22 — Balıkseri tütünleri	33
23 — Edirne tütünleri	34
24 — Doğu ve Güneydoğu üretim bölgesi	35
25 — Yayladağ tütünleri	35
26 — İskenderun tütünleri	36

27 — Bitlis tütünleri	37
28 — Adıyaman tütünleri	38
29 — Diğer Doğu ve Güneydoğu tütünleri	39
30 — Bucak tütünleri	40
31 — Tömbeki tütünleri	41
32 — Hasankeyf tütünleri	42
33 — Sonuç	43

TÜRK TÜTÜNLERİ

Dünyada oriental tip tütün üreten ülkeler arasında gerek kalite değerleri ve gerekse üretim ve dışsatım miktarları yönünden Türkiye daima ilk sırayı almıştır.

Bundan yaklaşık 400 yıl kadar önce (1600-1605), büyük yapraklı ve kaba dokulu ilkel biçimde bir bitki olarak ülkemize girmiş bulunan tütünün, Anadolu yarımadasının bilhassa tütün üretim bölgelerinde bulunduğu uygun toprak ve iklim koşullarının, belirgin farklar göstermesi sonucu, her bölgede birbirinden değişik özelliklerle ayrılan ve kalite değerleri yüksek olan çeşitli menşelerin oluşmasına neden olmuştur.

Bazı tarım ürünlerinde olduğu gibi, bilhassa oriental tip tütün menşelerinin kalite değerleri ile üretildikleri bölgelerin ekolojik koşulları arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu nedenle, Türk tütünlerinin tütün piyasalarında menşe terimi tip terimine göre her zaman daha önemli bir mana ifade eder. Bu tütünler genellikle üretildikleri yerlerin isimleriyle tanımlanır. Kendi üretim bölgelerinin ekolojik koşulları dışında üretilen menşeler, bazı kalıtsal morfolojik ve biyolojik niteliklerini koruyabilirlerse, piyasada aranmalarının nedeni olan karakteristik sanayi ve ticari niteliklerini yeterince geliştiremezler.

TÜRKİYEDE TÜTÜN ÜRETİM BÖLGELERİ VE ÜRETİLEN MENŞELER :

- 1 — Ege Bölgesi : İzmir tütünleri.
- 2 — Karadeniz Bölgesi : Samsun, Bafra, Alaçam, Sinop, Taşova, Basma, Trabzon, Artvin, ve Pazar tütünleri.
- 3 — Marmara Bölgesi : Bursa, İzmit, Düzce, Hendek, Balıkesir ve Edirne tütünleri.
- 4 — Doğu ve Güneydoğu Bölgesi : Yayladağ, Bitlis, Adıyaman ve diğer Doğu ve Güneydoğu tütünleri.

Ege, Karadeniz ve Marmara bölgelerinde genel olarak oriental tip tütünler üretilmektedir. En kaliteli oriental tip sigaralar da bu tütün menşelerinden oluşturulan harman kompozisyonlarından yapılmaktadır.

Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde üretilen tütün menşeleri ise fiziksel nitelikleri ve harman özellikleri bakımından, diğer bölgelerin tütünlerinden değişik nitelikte olup çoğunlukla Virjinya tütünlerine benzerler.

Türk tütünlerinin menşe özelliklerinin açıklanmasına başlamadan önce, çeşitli tütün yapımları, tütün harmanlarını oluşturma yöntemleri ve dünya sigara piyasasında tüketimi en fazla olan sigara tipleri ve karakteristikleri üzerinde kısaca durulması yararlı görülmüştür.

Dünyada üretilen tütünler, başta sigara olmak üzere irili ufaklı purolar, pipo tütünü, elle sarma sigara tütünü, çiğneme tütünü, nargile tütünü ve enfiye tütünü olmak üzere biçim, boyut ve ambalajlama bakımından birbirinden değişik tütün yapımları olarak imâl edilerek tüketilmektedir. Her tütün yapımının işleme metodu bunların alışagelmış tüketim tarzlarına uygun olarak yapılmaktadır. Tüm tütün yapım çeşitlerinin gruplandırılması tüketim tarzı esasına göre, dumanı içmek veya tütürmek, buruna çekmek ve çiğneme tütünü olarak üç gruba bölümlenir.

Dünya genel tütün üretiminin önemsiz bir miktarı ayrı tutulursa, günümüzde tütünün tüketimi çeşitli yapımların dumanı içilmek suretiyle olmaktadır. Bunlar arasında dünyanın her yerinde sigara tüketimi başta gelmektedir.

Sigara harmanları genellikle çeşitli tütünlerin tip, menşe ve nevi-lerinin karışımından oluşturulur. İçerdikleri tütün tipleri açısından harmanlar iki gruba ayrılır.

A — Bir tip tütünlerden oluşturulan sigara harmanları :

Bunlar monotip harmanlardır. Virjinya veya İngiliz ve Oriental tip sigaraların harmanları bu gruba girer. Burada harman oluşturan tütünler aynı tipin menşe ve nevidir.

Eskiden Karadeniz bölgesindeki bazı tütün tüccarları, yalnız Bafra ve Samsun gibi kaliteli sigaralık menşelerin tütünlerini elleri ve nevi-leri arasında harman yapmak suretiyle örnek ve kişisel ihtiyaçları için sık sık sigara yaptırırlardı.

B — Çeşitli tütün tiplerini içeren sigara harmanları :

Bunlara politip harmanlar denir. Amerikan Blend, Virjinya Blend ve Siyah veya Esmer sigara tipi harmanları bu gruba girer.

Blend terimi, harman manasına gelir ve çoğunlukla bu anlamda kullanılır.

Sigara fabrikasyonunda uygulanan işlemler bakımından Blend harmanlar iki kısma ayrılır :

a) Cassing (soslar) ve Flavouing (salçalar) gibi katkı maddeleriyle işlem gören sigara harmanları : Amerikan tipi sigara harmanları ile bazı Siyah tip sigara harmanları bu metodla hazırlanır.

b) Katkı maddeleri kullanılmayan blend tipi sigara harmanları : Virjinya blend ve Siyah tip sigaraların harmanlarında bu metod uygulanır.

Harmanları oluşturan çeşitli tip tütünlerin harmana katılma oranları konusunda belirli ve sınırlandırılmış ölçüler yoktur. Birçok kombinasyonların yapılması olasılığı mevcut olduğu halde, tanınmış bazı sigara markalarının içim karakteri ve kalitesinin korunması amacıyla önceden harman reçetelerinde belirlenmiş bulunan tütün çeşitlerinin kalite ve miktarlarının bozulmamasına özen gösterirler. Ancak, değişik sigara tiplerinin harman reçetelerinin hazırlanmasında bazı önemli hususların dikkate alınması gerekir. Örneğin: Bir Amerikan blend tipi sigaranın esasını Virjinya ve Burley tipi tütünler oluşturur. Bunların sigara harmanındaki karakteristik içim etkilerinin belirlenmesi için harmana katılma miktarlarının Virjinya tipi tütün için % 50-60 ve Burley için % 20-30 dolayında olması ve özel bir fabrikasyon yönteminin uygulanması gereklidir.

Ayrıca Virjinya, Virjinya blend ve Oriental tipi sigara harmanlarına Burley tipi tütünlerin katılması uygun değildir. Bunlardan Virjinya tipi sigaraların harmanlarında, Virjinya menşeli tütün miktarının oranı % 75-85, Virjinya blend tipi sigaralarında ise bu miktarın $\times 50$ 'den biraz fazla olması ve ayrıca her iki harmanda katılacak diğer tütünlerinde koku, taam, sertlik derecesi ve renk faktörleri bakımından Virjinya tütünün özellikleriyle, olumsuz etkiler yapmadan bağdaşır nitelikte olmasına dikkat edilir.

Oriental tipi sigara harmanlarının kompozisyonu ise yalnız oriental tip tütün menşelerinden oluşturulur.

Dünya sigara piyasalarında tüketilen çeşitli sigaralar, içim özellikleri bakımından değişik içim zevklerinin (gusto) ortaya çıkmasına ve yerleşmesine neden olmuştur. Sigaraların içimindeki bu değişik etkiler, sigara harmanlarını meydana getiren çeşitli tütün tip ve menşelerinin birbirinden farklı olan içim özellikleri ve ayrıca tütün fabrikasyonunda uygulanan değişik işlemlerden ileri gelmektedir.

İçim zevklerinin karakteristik niteliğine göre sigaralar birçok tiplere ayrılır. Bu ayrı sigara tiplerinin tüketicilerde oluşturduğu değişik içim zevki alışkanlığı sonucu tütün tiryakilerinin bunların arasında da bir tercihin yapılmasına ve aranmasına sebep olmaktadır.

Dünyada belli başlı sigara tipleri :

Sigaralar kendi yapılarındaki bulundukları içim zevki karakteristiğine göre Amerikan blend, Virjinya, Siyah (Esmer) ve Oriental olmak üzere dörk ana grup altında toplanabilir. Dünya sigara piyasasında da bu isimlerle tanımlanmaktadır. Bu sigara tipleri arasında en yaygın ve tüketimi en fazla olan Amerikan blend sigarasıdır. Bunu sırasıyla Virjinya ve Siyah sigara tipleri izlemektedir. Oriental tip sigaranın miktarı ise son sırayı almaktadır.

1 — AMERİKAN SİGARALARI :

Genellikle blend grubuna giren bu sigaralar, dünya sigara piyasasında Amerikan Blend sigarası adıyla tanınır. Bu sigaraların harmanları Virjinya, Burley, Maryland ve Oriental tütün tipleri ve menşelerinden oluşturulur. Genellikle Virjinya tütünlerinin harmana katılma oranı, diğer tütün tiplerinin toplam miktarından daha yüksektir. Oriental tütünlerin oranı ise en düşüktür.

Bu tip sigaraların özel bir yapılaş yöntemi de vardır. Tütünlerin fabrikasyonunda, Virjinya ve Oriental tip sigaraların fabrikasyonundan farklı olarak, kalitenin yükseltilmesi ve içim zevkinin sağlanması için harmana giren bazı tütünlere soslar (cassing) ve salçalar (flavouring) gibi katkı maddeleri ilave edilir. Ayrıca fabrikasyon işlemleri sırasında yüksek oranda tavlama ve yüksek derecede hararet uygulanır. Bu işlemler olmadan Amerikan tipi bir sigaranın yapılması imkânsızdır. Fabrikasyonda tatlılaştırıcı, kokulandırıcı ve yumuşatıcı gibi etkiler yapan katkı maddeleri kullanıldığından, harmana katılan tütünlerin kalite değerlerinin orta ve düşük olmasında bir sakınca yoktur.

Blend sigaranın yapımına ilk defa 1913 yılında CAMEL markası ile başlanmıştır. Bu sigaranın harmanına önceleri Virjinya, Burley ve Oriental tip tütünler katılmış, daha sonra da Maryland tütünleri ilave edilmiştir.

Diğer sigara tiplerine göre piyasanın en yeni sigarası olmasına rağmen, kısa zamanda kendini kabul ettirmiş ve aranan bir sigara haline gelmiştir. Başta Amerika olmak üzere bu tip sigaralar dünyanın her tarafına yayılmış, eskiden oriental tip sigaranın pazarı olan Batı Avrupa ülkelerinde de üretim ve tüketimi ön plâna geçmiştir. Yalnız Amerika dışındaki bazı ülkelerde, harmana giren tütün menşeleri ve katılma oranları ile katkı maddelerinin içeriğinde bazı değişimler yapılmıştır. Batı Almanya'da imal edilen blend tipi sigaralar bu değişikliğe bir örnek olarak gösterilebilir. Burada yerli sigara piyasasının isteklerine uygun olan koku maddeleri içeriği değişik bir blend sigarasının üretimi yapılmaktadır. Üretim miktarları yüksek olan, İskandi-

nav Blendi ve Japon Blendi sigaraları Amerikan Blend tipi sigaranın değişik birer örneğidir. Başta Avustralya olmak üzere İtalya ve diğer birçok ülkelerde de blend tipi sigaralarının üretim miktarları fazladır.

İçim özellikleri bakımından, blend sigaraların fizyolojik etki gücü doyurucu derecede kuvvetli, taamları tatlı ve karakteristik bir kokuya sahiptir. Fabrikasyon sırasında bir kısım tütünlere uygulanan yüksek oranda tavlama ve yüksek derecede ısı işlemler nedeniyle gerek sigaranın ve gerekse içilen sigara dumanının koku niteliği karakteristik tütün kokusundan farklıdır.

2 — VIRJİNYA SİGARALARI :

İngiliz tipi olarak adlandırılan bu sigaraların imal tarihi çok eskilere gitmekte ve dünyanın belli bölgelerinde fazla miktarda tüketilmektedir. Adını ve şöhretini, bunların İngiliz Uluslararası Topluluğuna giren ülkelerde yayılmasını sağlayan İngiliz sigara endüstrisinden almışlardır. Birleşik Amerika, kısmen Güney Amerika, Doğu Avrupa ve Yakındoğu bölgeleri dışındaki dünyanın bütün tütün üretim bölgelerinde üretimi ve tüketimi yaygın durumdadır. En fazla üretildikleri yerler İngiltere, İrlanda, Japonya ile İngiliz Uluslararası Topluluğuna giren Kanada ve Rodezya'dır. Ayrıca Hindistan, Çin ve Uzakdoğunun bazı ülkelerinde üretimi ve tüketimi bakımından Virjinya sigarası başta gelmektedir.

Virjinya veya İngiliz tipi sigara harmanları açık renkli Virjinya tütünleri ile Rodezya, Japonya, Kanada, Hindistan, Filipinler ve diğer Virjinya menşeli tütünlere oluşmaktadır. Çoğunlukla bu tütünler ile yerli üretim olan Virjinya tütünlere kombine edilmektedir. Genellikle bir sigaranın içim karakterini oluşturan fizyolojik etki gücü (sertlik derecesi), taam, koku ve diğer nitelikler olmasına karşın, Virjinya tipi sigarası için en önemli karakter koku niteliğidir. Bu sigaranın içimi sırasında, Virjinya tütününün özel aromatik kokusunun belirgin biçimde duyulması istenir. Amerikan ve Oriental tip sigaraların koku niteliğinden değişik olarak, Virjinya sigarasının kokusu, nüansları olmayan tek cins ve düz bir koku olarak nitelendirilir. Sigaraların içim muayenelerinde degüstatörler koku niteliğinin etkisini genellikle «daha serin» deyimleriyle tanımlarlar. Virjinya tipi sigaranın içim özelliklerinden biriside, sigara dumanının boğazda açıkça duyulan yakarlık etkisidir. Bu yakarlık etkisi Virjinya sigarasında aranan ayrı bir niteliktir. İçim özelliği dışında sigaralarda aranan diğer bir fiziksel özellik de renk durumudur. Bu renk Virjinya sigarasının enine kesitinde görünüm açık sarı veya sarı olmalıdır.

Virjinya sigarasının içim kalitesini, genellikle fizyolojik etki gücünün doyurucu tok veya tatlı sert derecede etkili, lezzetli tatlı, belirgin derecede kendisine özgü aromalı kokulu ve karakteristik yakarlı olması nitelikleriyle tanımlayabiliriz.

Virjinya Blend adıyla sigara piyasalarında tanınan sigaralar, Virjinya sigarasının değişik bir çeşitidir. Böyle sigaraların harmanı Virjinya tütün menşeleriyle bazı Oriental tütün menşelerinin uygun oranlarda karıştırılmasıyla hazırlanır. Oriental tütünlerin uygun menşeleri seçildiği takdirde, harmandaki Virjinya tütünlerinin oranı % 50'ye kadar düşürülebilir.

Ülkemizde ilk defa «Yeni Harman» markası altında ve filtresiz olarak imalatına geçilen Virjinya Blend tipi sigara, iç ve dış piyasalarda çok beğenilmiş, kısa sürede tüketimi çok artmış ve daha sonra üretim miktarı ihtiyacı karşılayamaz duruma gelmiştir. Bu defa aynı tip sigaranın «Samsun» adıyla, ve ilk filtreli sigaramız olarak üretimine geçilmiştir. Yeni üretilen bu sigara çeşitinin beğenilmiş olması nedeniyle, çok kısa zamanda üretim miktarı tüketime yetersiz kalmıştır. Son yıllarda üretim, kalitesinin çok düşürülmesi sonucu, filtresiz Yeni Harman sigarasının tüketimi çok azaldığından üretimi durdurulmuştur.

Her iki sigara nevinin de harman kompozisyonları, içim karakterleri bakımından Virjinya menşelerine çok benzeyen bazı Doğu ve Güneydoğu bölgesi tütünleri ile diğer bölge tütünlerimizden uygun biçimde tertiplenmesiyle oluşturulur.

Günümüzde Sovyet Rusya, Çekoslovakya, Doğu Almanya ve diğer bazı Avrupa ülkelerinde bu sigaranın üretimi fazla miktarda yapılmaktadır. Bulgaristanda da sigara üretiminin önemli bir kısmını bu tip sigaralar oluşturmaktadır.

Virjinya Blend tipi sigaraların tütünlerine genellikle Cassing ve Flavouring gibi maddeler katılmazlar. Ayrıca fabrikasyon sırasında içim kalitesi ve renk durumuna olumsuz etki yaptığından, yüksek oranda rutubet ve yüksek derecede hararet uygulamasından kaçınılır.

3 — SİYAH RENKLİ SİGARALAR :

Bu sigara tipi adını harmanlarında kullanılan koyu (kahverengi) renkli tütünlerden almıştır. Çoğunlukla Latin Amerikanın Brezilya, Arjantin, Meksika, Küba ve Paraguay gibi ülkelerde tüketimi yaygın durumdadır. Bu ülkelerden sonra, Batı Avuranın Fransa, İtalya, İsviçre, İspanya, Belçika, Avusturya ve Macaristan gibi bazı ülkelerinde bu tip sigaranın üretim ve tüketimi fazla yapılmaktadır.

Harmanlarda kullanılan tütünlerin fiziksel ve harman özellikleri bakımından ve ayrıca tüketicilerin içim zevklerinin değişik olmaları nedeniyle, sigara fabrikasyonunda bazı değişik işlemlerin yapılması gereklidir. Bu özelliklere göre siyah tip sigaralar üç gruba ayrılırlar.

a) Güney Amerikanın Küba, Endonezya ve bazı çevre bölgelerinde üretilen tropikal tütün menşelerinden kompoze edilen harmanlardan imal edilen Siyah sigaralar grubu :

Bölgede üretilen puruluk tütünlerin bu sigara harmanlarına katılması suretiyle tüketimleri realize edilir.

Genellikle, bu tip sigaraların içim niteliğini; Fizyolojik etki gücünün sert derecede olması, lezzetinin acı ve puro tütünlerine özgü kokulu olarak tanımlanır.

b) Fransa, İsviçre, kısmen Cezayir ve Güney Afrika ülkelerinde üretim ve tüketimleri yaygın olan bu grup siyah tip sigaraların harmanları Maryland tütünü menşelerinden hazırlanmaktadır. Sigaraların içimleri sertçe, az tatlı ve kendilerine özgü kokuludur.

c) Yerli üretimi yapılan tütünlerden imal edilen sigaralar : Bu siyah tip sigaralar Fransa, İspanya, Portekiz ve kısmen İtalya gibi genellikle tütün tekeli olan ülkelerde yetişen kontinental menşeli yerli tütün kullanımının realize edilmesi amacıyla üretilmektedir. Fransız veya «Skaferlati» adıyla tanınan bu sigara tipi, ülkelerarası sigara pazarlarında büyük ün yapmış ve tüketim miktarı çok artmıştır. Bunun sigara harmanı genellikle Kentucky, Cezayir ve Oriental tütün menşeleri ile Paraguay tipinin koyu renkli yerli tütünlerinden kompoze edil-

mektedir. Bu tip sigaranın içim niteliği, fizyolojik etki gücünün sert derecede etkili, lezzeti az tatlı ve puro kokusunu andıran özel kokulu olarak tanımlanır.

Bundan başka bazı siyah tip sigara nevelerinin fabrikasyonları sırasında, harmanlarına Cassing ve Flavouring maddeleride ilave edilmektedir.

4 — ORİENTAL VEYA TÜRK SİGARASI :

Yalnız oriental tütün menşlerinden oluşturulan harmanlardan yapılan, fizyolojik etki gücü yavaş, lezzeti tatlı ve aromalı kokulu sigaralardır.

Eski yıllarda pipo, puro ve elle sarma biçiminde dünyanın her yerinde yaygın olan tütün içme tarzı yerine, ilk defa kendi tütünlerimizden yapılmış ve Avrupa piyasasına çıkarılan kaliteli sigaralarımız, buradaki tüketicilerce çok beğenilmiş ve sigaralarımızın tutulmasına etken olmuştur. Böylece kaliteli Türk sigaraları, tütünün sigara biçimindeki yapımının da Avrupadaki yayılmasında öncülük etmiştir. Çok geçmeden Türk tütünü ve sigarasının ünü Avrupa yoluyla bütün dünyaya yayılmıştır. Bu nedenle tütünlerimiz, her yerde aranılan, kolaylıkla satılabilen ve ülkede en yüksek düzeyde dışsatım geliri sağlayan bir tarım ürünümüz haline gelmiştir.

İkinci Dünya Savaşına kadar geçen yıllarda, oriental tütünlerin diğer tütünlere göre göre üretim ve satış miktarları çok artmış ve oriental sigara tipinin Avrupa piyasalarında egemen duruma gelmiştir. Örneğin; Avrupanın en büyük tütün acı ve sigara imalâtçıları olan Almanya ve Avusturyada yapılan sigaralarda, oriental tütünün harmanlara katılma oranı % 95-97'ye kadar ulaşmıştır. Bu durum İkinci Dünya Savaşına kadar böyle devam etmiştir.

Yıllarca süren ikinci dünya savaşı sırasında harbe sahne olan ülkelerde sigara üretimi çok azalmış ve bazı yerlerde tamamiyle durmak zorunda kalmıştır. Bu yerlerde sigara, karaborsasının en fazla aranan ve en değerli malı haline gelmiştir. Bu durumdan yararlanan Amerikalı sigara fabrikatörleri, Amerikalı askerlerin gittikleri her yere, fazla miktarda kendi sigaralarını da göndermek suretiyle Amerikan sigarası içim zevki alışkanlığını, Batı Avrupa, Kuzey Afrika ve bazı Asya ülkelerinde de yayılmasını sağlamışlardır.

Bununla beraber, diğer ülkelerinde pazarlarını ele geçirmek amacıyla ulaşmak için, konunun üzerinde önemle durulmuş ve Amerikanın yenilmiş ülkelere uyguladığı yardım politikası gereği içinde, Almanya da dahil olmak üzere, yardım gören ülkeler, yardımın yapıldığı beş yıllık (1948-1953) süre içinde, yardım ve kredi olarak bir miktar Ameri-

kan sigara ve tütünü almaya zorunlu tutulmuşlardır. Amerikan tütünü ve sigarasının Avrupaya girişiyle, kapitalist ülkelere oriental sigaranın üretim ve tüketimi yavaş yavaş azalmış ve son yıllarda dünya sigara üretimindeki payı % 3-4'e kadar düşmüştür.

Halen oriental tipi sigara üreten ülkeler, kendi üretikleri tütünlerden yararlanan Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya'dır. Sovyet Rusya da kendi üretimi yanında, kısmen dışarıdan satın aldığı tütünlerden önemli miktarda oriental tip sigara üretmektedir. Ayrıca birçok Avrupa ülkeleri ile Yakındoğu ve Mısır'da az miktarda oriental sigara üretilmektedir.

Bu nedenle, İkinci Dünya Savaşından sonraki oriental sigara endüstrisindeki değişimleri, sigara strukturündeki önemli değişmelerin yapıldığı bir dönem olarak kabul edilebilir. Bilhassa savaştan önce, büyük bir tüketici kitlesine sahip bulunan saf oriental sigarası, yerini başta Amerikan Blend sigarası olmak üzere, Virjinya, Virjinya Blend ve siyah sigara tiplerine bırakmak durumunda kalmıştır.

Son yıllarda, bilhassa Batı Avrupa sigara piyasasında, Alman veya Avrupa Blend'i olarak nitelendirilen, değişik tütünlerden oluşturulan harmanlardan yapılan, stürüktürü farklı, belirgen aromalı kokulu sigaralar önem kazanmış ve tüketim miktarları bakımından fabrikasyonunda, Amerikan Blend yöntemleri uygulanmakla beraber, harmanları oluşturan Virjinya ve Burley tütünlerinin yerini başta oriental tip tütünler almış ve diğer tütünlerinde harmanlara katılma oranları da yükseltilmiştir. Yapılan bu değişiklik sonucu sigaraların içi mneteliklerinde daha yavaş, daha tatlı ve aromalı kokuya doğru bir değişim olmuştur. Alman Blendinde sigaralardaki nikotin oranının düşük ve çimlerinin yavaş olması nedeniyle, son yıllarda Amerikan Blend sigara harmanlarına, oriental tip tütün menşelerinin katılma oranlarının yükseltilmesi yönünde bir eğilim vardır.

Ayrıca dünya sigara endüstrisi ve ticaretinde köklü değişmeler meydana gelmiştir. Düz sigaraların (filtresiz) üretim ve tüketiminin çok azalması ve bazı yerlerde tümüyle kalkmasına karşın, filtreli sigaraların imalât ve tüketimi hızla artmıştır. Ayrıca bu sigaraların boyalarının uzaması (85 mm. Kingsize ve 100 mm. Süper Kingsize), dev Amerikan firmalarının gümrük barajlarını aşmaları sonunda, Batı Avrupa'da Fransa, Almanya, İtalya, Avusturya ve İsviçre'de, Doğu Avrupa'nın Yugoslavya ve Bulgaristan gibi ülkelerinde fabrikalar kurarak veya anlaşmalar yaparak kendi patentleri olan bazı markların büyük miktarda imaline geçmişlerdir. Bunları henüz gelişmekte olan ve az gelişmiş veya sigara üretimi ihtiyaçlarını karşılamaya yetersiz olan ülkelere, her türlü çarelere baş vurarak satışını sağlamaktadırlar.

EGE ÜRETİM BÖLGESİ

İzmir Tütünleri : Ege çevresinin İzmir, Manisa, Muğla, Aydın, Denizli ile Balıkesir, Uşak, Isparta ve Kütahya'nın bazı ilçelerinde üretilmektedir. Ekolojik alanı çok geniştir.

Anadolu yarımadasının güneybatı kısmında böyle geniş bir bölgeyi kapsayan sahalarda yetiştirilen İzmir tütünleri arasında az çok kalite farkları varsa da diğer menşelerimize göre en yeknesak bir bölgedir. İzmir tütünün kökeni Yenice Basması olmakla beraber Ege toprak ve iklim koşullarına uymuş ve aslı olan Basmalardan endüstriyel nitelikleri daha üstün olan bugünkü İzmir tütünü meydana gelmiştir.

İzmir tütünlerinin yaprakları genellikle küçük boyda, sap kısmı zenepsiz, formu geniş elips biçiminde olup Basma tütünlerine benzerdir.

Renkleri açık sarı, sarı ve bunları yeşilimsi ve kırmızımsı nüansları arasında değişmektedir. Bazı üst elleri yapraklarında olgunluğa ve pişkinliğe işaret sayılan koyu kahverenginde benekler vardır.

Dokuları orta derecede kalınca, esnek, el ve makine hareketlerine dayanıklıdır. Yaprak sayısı ile birlikte kıyılmış tütüne karışan damarların ince olmasından gerek makinelerde sigaraların imali sırasında ve gerekse içildiklerinde olumsuz bir etkisi yoktur. Sigara verimleri iyidir. Yetiştigi ortamın toprak ve iklim koşullarının etkisiyle doku strukturünün sık dizilmiş küçük ve dolgun hücrelerden oluşmuş olmasından higreskopisite nitelikleri iyidir.

En kokulular Akhisar ve Gavurköy ekim alanlarında yetişir. Sındırgı, Soma Kırkağaç, ve Manisa'nın bir çok yerlerinde de kokulu tütünler yetişmektedir. İzmir'in yakınlarındaki Ligda ve çevresinde yetişen tütünlerin renkleri daha açık, dokuları daha ince ve yaprakları daha büyüktür.

İçim özelliklerini, fizyolojik etki gücünü çok yavaş, lezzetini çok tatlı ve aromatik kokulu olarak tanımlayabiliriz. Çok yavaş ve çok tatlı içim niteliği ancak İzmir tütünleri için doğru ve geçerli olabilir.

Dünyadaki benzerleri arasında rakipsiz olup harmanları ıslah edici özellikleri bakımından başta gelmektedir. Sert karakterli, tatlılıkları olmayan acı, yavan, kötü kokulu ve düşük kaliteli olan tütünleri ıslah ettiklerinden harmanlardaki rolleri çok taraflıdır. Bu niteliklerinden dolayı sigaraların içim kalitesini yükseltirler.

İzmir tütünleri verilen katkı maddelerini emmesi ve koruyabilmesi özelliklerine haiz olmasından blend tipi sigara harmanları için yararlı bir tütündür.

Bilhassa renkleri açık sarı ve sarı olan tütünlerin harmanlarda renk uyumunu sağlaması, sigaralardaki nikotin miktarını düşürmek ve içimi yavaşlatmak amacıyla Virjinya ile Vinjinya Blend, Alman blend ve siyah sigara tiplerinin harmanlarına yüksek oranlarda katılmaları uygundur.

Ayrıca pipo tütünü harmanları içinde elverişli bir tütündür.

Yanma durumlarının orta derecede olması sigaraların içimlerinde ıslah edici niteliklerinin daha etkili derecede belirlenmesi ve yararlı olması yönünden İzmir tütünleri için olumlu bir nitelik olarak kabul edilmektedir.

İzmir tütünlerinin kimyasal yapısında nikotin ve proteinli maddeler miktarının çok düşük buna karşılık şeker miktarının yüksek olması ile tanınmışlardır. Ortalama nikotin oranı %0,70'in altında olup nikotini %0,25'e kadar düşük örneklerle raslanır. Protein azotu miktarı %0,90-1,30, total indirgen madde miktarı %15-20 arasında değişmektedir.

Üretici tütünlerini 50-60 kg, ağırlığında kalıp denilen dizi dengi biçiminde yığarak satışa arz eder.

Alıcılar tütünlerini genellikle Amerikan Grad nevi esasına göre AG., BC., KP. (Kapa) ve KP. KP. (dubl kapa) olmak üzere dört nevi üzerine işlemekte ve 55 kg. tonga biçiminde denklemelemektedir.

Türkiye tütün üretiminin yarısından fazlasını oluşturan İzmir tütünlerinin üstün özellikleri, önemli sanayi değerleri ve fazla istek nedeniyle üretim miktarları daha fazla artmaktadır. Gerek Yunan adalarında ve gerekse dünyanın diğer yerlerinde üretilen İzmir tütünleri hiç bir zaman İzmir ekim bölgesinde yetiştirilenlerin kalitesine erişemezler.

KARADENİZ ÜRETİM BÖLGESİ

Bu bölge Sinop'tan başlayarak Artvin'e kadar uzanan orta Karadenizin kıyı kesimindeki Sinop, Samsun ve doğu Karadenizin Trabzon, Artvin ile iç kısımlarda bulunan Tokat ve Amasya illeri ile bu illere bağlı bulunan ilçe ve bucakları kapsamaktadır.

Orta Karadeniz ekim sahaları gerek arazi yapısının yaka ve yarım yaka olması ve gerekse iklim özellikleri bakımından kaliteli sigaralık tütünlerin üretimine pek elverişli bulunmaktadır. Dünyanın en kaliteli oriental tip sigaralık tütünleri olan Samsun ve Bafra menşeleri ile Alaçam, Sinop, Gerze ve iç bölgelerde Toşava ve Gümüşhacıköy Basma menşeleri bu çevrede yetişir.

Doğu Karadeniz çevresi mutedil iklimi yağış miktarının fazlalığı, havadaki nem oranının yüksekliği ve arazinin yapılışı yönünden daha değişik varyetlerin üretilmesini sağlar. Trabzon ve Artvin menşeleri ile puroluk Pazar tütünleri bu çevrede yetişir.

Samsun Tütünleri : Özellikle Samsun çevresindeki dalgalı arazinin yamaçlarında Samsun Maden ve Samsun Canik olmak üzere birbirinden farklı iki çeşit yetiştirilir.

1 — Maden Tütünleri : Ekolojik alanı Maden, Dere, Evkaf oymakları ile Havza'yı da içine alır.

Yaprakları küçük boyda, zenep biçimi dar yaşmaklı, formu oval olup hafif omuzludur.

Renkleri sarı kırmızı ve açık kırmızı adeta kına vurulmuş hanım elinin rengine benzer. Renk görünüşü parlaktır.

Dokuları çok ince, damarları belirsiz denecek kadar inceliktedir. Yaprak yüzeyi hafif kenarları ise fazla dalgalıdır. Esneklikleri ve dayanıklıkları iyi olduğundan fabrikasyon işlemlerini kırık ve toz yapmadan kolaylıkla geçirirler. Sigara randumanları yüksek, hiyroskopisite nitelikleri çok iyidir. Ancak yüksek oranda tava dayanıklı değildir.

Asil bir oriental tütününün özelliklerini kendisinde toplamış bulunan Maden tütünlerinin içiminin fizyolojik etkisi yavaş, lezzetli tatlı ve kendi başına içilebilir ahenkli bir içimi vardır. Gerek yaprak ve kıyılmış durumda koklandıklarında ve gerekse içildiklerinde kendilerine özgü hoş giden hafif aromalı bir koku duyulmaktadır. Harmanlara yavaşlık, tatlılık, nefaset, yanma ve randuman sağlarlar. Yüksek kalitede bir oriental tipi sigara harmanının Maden tütünü olmaksızın tertiplenmesi isabetli olmaz. Yalnız başına içildiklerinde doyurucu tatlı, aromatik kokulu ve toplu bir içim verirler.

Yanma dereceleri çok iyidir. Yalnız Maden tütününden yapılan bir sigara içildiğinde hızlı yanma nedeniyle dumanının sıcaklığı ağızda duyulur.

Fiziksel ve içim kalitesinin düzeltilmesi amacıyla Amerikan, Alman ve Virjinya blend sigaraları harmanlarına katılması yararlıdır.

Maden Tütünlerinde nikotin miktarı düşüktür. İçerdikleri nikotin miktarı oranı % 0,70, protein azotu % 1.5 total indirgen madde % 10 dolayındadır.

Üretici tütünlerini 15-20 kg. ağırlığında dizi dengi tarzında yığmaktadır. Alıcılar tarafından kalite değer kademeleri AG., BG., KP. ve KP. KP olmak üzere dört nevi üzerine tasnif edilir ve 25 kg. tonga tarzında denklenmiş olarak satışa arz edilir.

2 — Canik Tütünleri : Samsun'un Canik oymağı ile Çarşamba ve Samsun hiderlandındaki Çakılı ve Merzifon ekim noktalarında üretilir.

Yaprakları küçük boyda, zenep şekli geniş yaşmaklı, form itibarıyla sığır diline benzerler.

Renkleri kırmızı ve koyu kırmızı, rengin tonu parlaktır.

Yaprak dokusu ve damarları ince, yaprak yüzeyi dalgahdır. Esneklik ve dayanıklılıkları iyidir. Sigara randımanı yüksektir.

Yanma yetenekleri ve higroskopisite nitelikleri iyidir.

İçimlerinin fizyolojik etkisi tokça, lezzetleri tatlı, kendilerine özgü hafif baharlı gibi belirli bir aromaları vardır. Bilhassa sıtma suyu tütününün aromalı kokusu çok kuvvetlidir. Bu nedenle Canik tütünü dünyanın en kokulu tütünlerinden birisi olarak sayılır. Harmanlara tokluk, tatlılık, güzel koku, yanma ve randıman sağlarlar. Kaliteli oriental sigara harmanları için lüzumlu bir tütündür.

Canik

İçim özellikleri bakımından puroların dolgunluk kısmındaki tütünlerine katılabilir. İyi gelişmemiş puro dolgunluklarının içimlerini düzgünleştirir ve tatlılaştırır.

Blend tipi sigaraları ve pipo tütünü harmanları için de yararlıdır.

Canik tütünlerinin kimyasal yapısında nikotin oranının % 1,40 kadar çıkması içimlerini toklaştırır. Total indirgen madde % 7 ve protein azotu 1,60 dolayındadır.

Gerek üretici ve gerekse ticari işleme ve denklenmeleri Maden tütünlerinde olduğu gibidir.

Bafra Tütünleri : Ekolojik alanı Bafra, Alaçam ve hinderlendeki Vezirköprü ekim noktalarında üretilen bu tütünler Samsun tütünleri gibi dünyanın en kaliteli oriental tipi sigaralık tütünlerinin başında gelmektedir.

Yaprakları küçük ve kısmen orta boyda, zenepli şekli dar yaşmaklı (zenepli), form'ları oval biçimde olup omuzlu veya biraz omuzludur.

Renkleri kırmızı ve koyu kırmızı arasında değişmekte, görünüşleri parlaktır. Bafra'ların renk yönünden özelliği yapraklarının kök kısımlarının ve zeneplerinin diğer kısımlarına göre daha koyu renkte olmalarıdır. Böyle tütünler karanfil köklü deyimiyle nitelenir.

Doku ve damar yapıları ince esnek ve dayanıklıdır. Yaprak yüzeyleri az, kenarları ise fazla dalgalıdır.

Sigara randumanları yüksek, higroskopisiteleri iyi, yanma yetenekleri ise çok iyidir.

İçimlerinin fizyolojik etki gücü tokça veya tok, lezzetleri tatlı ve aromatik kokuludur. Bafra tütünlerinin içimleri sırasında doyuruculuk, tatlılık ve koku niteliklerinin ahenkli bir biçimde birleşmesi, hoş giden düzgün ve kaliteli bir içimi meydana getirir. Sigara harmanlarındaki rolleri Samsun tütünleri kadar önemlidir. Tek menşe olarak içilebilir ve içiciye tatmin eden toplu, düzgün ve doyurucu bir içimi vardır.

Kaliteli sigara harmanları için gerekli bir tütün olduğu yabancı tütün uzmanları tarafından da kabul edilmiştir. Harmanlara katılma oranları yüksektir. Yüksek ve orta kalitedeki harmanlarda sert ve yavaş içimli tütünlerin uyumlu biçimde bağdaşmalarını sağlayarak harmanın içim karakteristiğini meydana getirir.

Amerikan, Alman blend ve siyah tip sigara harmanları için elverişli bir tütündür.

Bafra tütünleri katıldıkları harmanlara genellikle tokluk, tatlılık, hoş giden koku, iyi yanma ve randuman sağlarlar.

Kimyasal bileşimlerindeki nikotin oranı % 1, total indirgen maddede % 10 ve protei nazotu % 1,7 kadardır.

Alaçam Tütünleri : Bafra'nın biraz değişik olan bir çeşididir. Alaçam'da arazi daha düz olduğundan üretilen tütünlerin yaprakları daha büyükçe, dokuları daha kalınca ve içerdiği kaliteli maddeler miktarı daha düşüktür.

Bafra ve Alaçam arasındaki ayrılık daha ziyade içimleri arasındaki kalite farkı ile anlaşılabilir.

Harmanlardaki rolleri Bafra tütünü gibidir. Ancak bu görevi daha düşük derecede yapmaktadır.

Sinop Tütünleri : Orta Karadeniz bölgesinin Sinop, Gerze ve çevrelerinde üretilir. Yaprakları küçük ve orta boyda zenep biçimi dar yaşmaklı, formları hafif omuzlu ovaldır. Forma biçimi yönünden Bafra menşesine benziyorsa da yaprak ayasının daha dar ve uzamış olması ayırmalarını kolaylaştırır.

Renkleri açık kırmızı ve kırmızı, gösterişleri az parlaktır.

Doku ve damarları incedir. Yaprak yüzeyi hafif dalgalıdır. Sigara randumanları yüksektir. Higroskopisiteleri ve yanma yetenekleri çok iyidir.

İçimlerinin fizyolojik etkisi tok ve lezzetleri tatlıdır. İçim kalitesi bakımından Bafra kadar yüksek olmamakla beraber iyi bir sigaralık tütündür.

Harmanlara tokluk, tatlılık, raduman ve yanma ile bilhassa orta kalitedeki sigara harmanlarında sert tütünler ile yavaş tütünler arasında bağdaşmayı sağlar.

Sinop tütünlerinin büyük bir kısmı Sinop çevresinde diğer bir kısmı da Gerze de yetişir ve Gerze olarak adlandırılır. Sinop tütünlerinden farkları yaşmak boylarının ve zeneplerinin daha kısa buna karşılık içim kalitelerinin daha yüksek olmasıdır. Harmanlardaki rolleri Sinop tütünleri gibidir.

Amerikan, Alman blend ve siyah tip sigara harmanları için elverişli bir tütündür.

Bafra

Taşova

Bafra, Alaçam, Sinop ve Gerze tütünlerinin üretici ve ticari işleme ve denkleme tarzları aynen Samsun tütünlerinde olduğu gibidir.

Taşova Tütünleri : Orta Karadeniz bölgesinin güneyinde Taşova, Erbaa, Niksar ve Tokat ekim sahalarında üretilir. Bilhassa Taşova'nın yaka ve yarım yaka, orta derecede kuvvetli ve süzek topraklarında miktar itibarıyla en fazla ve kalite yönünden en yüksek tütünler elde edilir.

Yapraklarının büyüklük derecesi orta boyda, zenep kısmı orta yaşmaklı, form durumu geniş elips biçimindedir.

Renkleri açık sarı, sarı ve nadiren açık kırmızıdır. Görünüşleri parlaktır.

Doku ve damar yapıları ince esnek ve dayanıklıdır. Sigara verimleri yüksektir.

Yanma dereceleri ve higroskopisite nitelikleri iyidir.

İçimleri fizyolojik etki gücü çoğunlukla yavaştır. Açık kırmızı olanların içimleri tokça olur. Lezzetleri tatlıdır. Harmanlara yavaşlık, tatlılık ve randuman sağlarlar. Renk ve yanma bakımından da islah ederler.

İçim karakteristikleri Orta Avrupa'nın içim zevkine pek uygundur. Bu menşemiz tütün piyasalarında bazı uzmanlarca nötr vasıflı olarak kabul edildiğinden harmanların içim karakterine fazla etki yapmadan miktarını arttıran ve kalitesini yükselten bir doçuluk maddesi gibi kullanılabilir.

Bilhassa Virjinya blend ve oriental tipi sigara harmanları için pek uygun bir menşedir. Nikotin oranının düşük olması hariç tutulursa, total indirgen madde oranının yüksek ve protein azotu miktarının düşük olması yönünden kimyasal yapıları Virjinya tütünlerine benzer. Bu itibarla Virjinya, Alman ve Amerikan blend sigara harmanlarında yüksek oranda kullanma yeri vardır.

Tokat ve çevresinde üretilen ve Topbaş diye isimlendirilen tütünler bu varyetenin bir çeşididir. Bunların yaprakları orta boyda, sarı şekli dar yaşmaklı, formları hafif omuzlu olup Bursa tütünlerine benzerler.

Renkleri açık sarı ve açık kırmızı arasında değişmektedir. Yaprak dokusu ve damarları orta derecede kalıncadır.

İçimleri diğer Taşova tütünlerine benzemesi nedeniyle harmanlara aynı isim altında katılırlar.

Kimyasal bileşimlerinde nikotin oranı % 0.75 total indirgen madde % 20-20 ve protein azotu % 1.20 dolayındadır.

Üretici tütünlerini 30 kg. kadar ağırlığında iskenderiye tarzı sıra pastal olarak yığar. Alıcılar tarafından işlemleri Amerikan Grad esasına göre tasnif edilir ve 25 kg. ağırlığında tonga tarzında renklenirler.

Basma Tütünleri :

Orta Karadeniz bölgesinin Gümüşhacıköy ekim sahalarında üretilir. Sahilden oldukça uzak bulunan bir arazinin hafif meyilli, orta derecede kuvvetli topraklarında yetişen Basma tütünleri yavaş ve tatlı içimleri ve aromalı kokularıyla ün yapmışlardır.

Yaprakları küçük boyda, kök kısmı zenepsiz ve formları elips biçimindedir.

Yaprak dokusu ve damarları ince esnek ve dayanıklıdır. Elle yollandıklarında yumuşak kadife kumaşa dokunmuş gibi etki yaparlar. Sigara verimleri yüksektir.

Renkleri altın sarısı renginde ve görünüşleri parlaktır. Yanmaları ve higroskopisite nitelikleri iyidir.

İçimlerinin fizyolojik etkisi yavaş, lezzetleri tatlı ve aromalı kokuludur. Harmanlara yavaşlık tatlılık ve hoşça giden koku sağlarlar. Başta oriental tipi olmak üzere Amerikan, Alman ve Virjinya blend sigaraları için uygun bir tütündür.

Kimyasal yapılarında nikotin miktarının oranı % 1, total indirgen madde % 14, ve protein azotu % 1,60 dolayındadır.

Üretici tütünlerini yaprakların yüküklüğüne göre 15-20 kg. ağırlığında dizi rengi olarak yığar. Tekel harmanlarının ihtiyacı için ayırmaları I den VI neviye kadar yapılarak işlenir ve 25 kg. lık küçük tonga biçiminde denklenirler. Talep üzerine Amerikan Grad nevi esasına göre de işlenebilirler.

Trabzon Tütünleri :

Doğu Karadeniz bölgesinde Trabzon ve Akçaabat ekim sahalarının ılıman, nemli, gelişme aylarında hava nem oranı % 77 olan ve aynı zamanda azotça zengin kuvvetli ve derin porofilli topraklarında en iyi yetişir. Yazının baş tarafında ülkemiz topraklarının tütün için en yavaşından en sertine kadar her çeşit tütünün üretimine elverişli olduğunu tanımlamıştık. İşte Trabzon menşei sertlik yönünden ülke-

Trabzon

miz tütünleri arasında en başta gelmektedir. Bunlarda nikotin miktarının oranı maksimum % 7 kadar yükselir. Fakat çoğunlukla optimum % 3-4,5 arasında değişir. Açık kırmızı ve zayıf yapraklarda minimum % 1,5 kadar düşebilir. Fizyolojik etki gücü bakımından Türk tütünlerini bir ucunda Trabzon ve diğer ucunda İzmir menşelerin oluşturduğu bir dizinin boyunca sertlik derecelerine göre sıralanmaları olanaklıdır. İzmir tütünleri ülkemizde mevcut diğer tütünlere göre nikotin miktarı en az olmasına karşılık total indirgen madde miktarı fazla olan en yavaş bir menşemizdir. Halbuki Trabzon tütünleri bunun aksine olarak en fazla nikoline karşılık en az şekerli maddeleri içermektedir. Bu itibarla Trabzon tütünleri yapraklarının büyüklüğü, sertlik dereceleri, lezzetleri ve koku nitelikleri yönünden oriental tip tütünlere göre oldukça farklı bir yapıları vardır.

Trabzon menşenin yaprakları büyük boyda, zenep şekli orta yaşmaklı, formu yaprak ucu sivri elipsedir. Ülkemizin en büyük yapraklı tütündür. 50 cm. den daha büyük yapraklara rastlanır.

Renkleri kırmızı, bakır kırmızısı ve koyu kırmızı arasında değişmekte olup rengin tonu parlaktır. Bu parlaklık Akçaabat tütünlerinde daha belirgindir. Koyu renkli ve benekli tütünlere sertlik derecesi fazladır.

Yaprak dokuları incedir. Orta damarları kalınca yan damarları ise ince ve seyrek.

Sigara randumanları, yanma dereceleri ve higroskopisite nitelikleri iyidir. Ancak kurtucu hava koşullarında kolaylıkla tavını kaybeder ve kırılğan hale gelir.

İçimlerinin fizyolojik etki gücü çok serttir. Bazı koyu renkli tütünlere sertliğin gücü tıkcayıcı ve bağucu derecede kendini gösterir. Sertliğini belli eden genzi yakıcı ekşimsi kokusu vardır.

Açık renkli, zayıf ve cansız olan yaprakların sertlik etkileri düşüktür. Harmanlara sertlik, saçaklılık, renk, yanma ve randuman sağlar. Yapraklarının büyük, dokularının ince ve esnek olması nedeniyle küçük yapraklı ve kırık tütünlere bağlayarak kıyılmış tütünlere saçaklılık durumunu islah eder ve güzel bir renk verir. Özellikle içim karakteri yavaş ve yavan olan tütünlere içimlerini doyurucu duruma gelmelerini sağlar. Elle sarılmak suretiyle sigara yapılan tütün harmanları için pek uygundur. Ayrıca siyah tip sigara harmanları içinde elverişlidir. Evvelce tatlı sert ve sert içimli sigara harmanlarının özünü oluşturan tütünlere birisi olan Trabzon menşei, Oriental,

Amerikan ve Virjinya blend tipi sigaralarında sertlik derecesinin zamanla yavaş içime doğru dönüşmesinde bu gün oldukça önemini yetirmiştir.

Kimyasal yapısında nikotin miktarı % 3,5, tota indirgen madde de % 3 ve protein azotu % 2 dolayındadır.

Üretici tütünlerini 30 kg. kadar ağırlığında iskenderiye tarzı sıra pastal olarak denkle. Alıcı tütünlerin kalitelerini ihtiyaçlarına göre Amerikan grad veya altı nevi esasına göre tasnif ederek işler ve iskenderiye tarzı pastal veya tonga halinde denkleirler.

Artvin Tütünleri :

Trabzon'un doğusuna düşen ve sahilden oldukça içerlerde bulunan yüksek rakımlı Artvin ilinin Artvin, Murgul, Ardanuç ve Borçka ekim sahalarında üretilir. Artvin tütünü Trabzon tütünü meyanında tasnif ve Trabzon'un bir tipi olarak sayılabilir. Ancak bazı fiziksel ve harman nitelikleri yönünden ayrılıklar göstermektedir.

Bu menşein yaprakları büyük boyda, zenep şekli dar yaşmaklı, formu oval biçiminde hafif omuzludur.

Renkleri açık sarı ile açık kırmızı arasında değişmekte olup gösterişleri parlaktır. Kırmızı renkli yapraklara az rastlanır.

Yaprak dokusu ince esnek ve dayanıklıdır. Orta damarları kalınca yan damarları ise ince ve seyrek.

Yanma yetenekleri, higroskopisite nitelikleri iyi, sigara randumanları yüksektir.

İçimlerinin fizyolojik etki gücü çoğunlukla tatlı serttir. Üst ellerde ve yüksek nevilere içimin etkisi toka doğru değişmektedir.

Virjinya blend tipi, Amerikan ve Alman blendi ve oriental tip tatlı sert içimli sigara rahmanlarında daha ziyade mutedil bir sertlik ve açık renk aranması nedeniyle Trabzon menşei yerine tercih edilirler. Yalnız başına içilebilir nitelikte olan bu çevrenin Borçka tütünleri üretici tarafından kısmen kendi ihtiyaçları için kullanılır ve dışa kaçak olarak satılır.

Kimyasal yapılarında nikotin oranı % 1.90, total indirgen madde % 12 ve protein azotu % 1.50 dolayındadır.

Gerçek üretici ve gerekse tüccar işlenleri Trabzon tütünlerinde olduğu gibidir.

Pazar Tütünleri :

Doğu Karadeniz bölgesinde, Rize'nin Pazar ilçesi çevresinde üretilir. Bu menşe puruluk Wiskonsin varyetesi tohumundan üretilmişse de bölgenin ekolojik koşulları ve ayrıca uygulanan değişik kurutma, fermentasyon ve işleme yöntemlerinin etkisiyle az çok değişikliğe uğramıştır. Bununla beraber yapraklarının büyüklüğü, yaprak dokusunun inceliği, sağlamlığı ve esnekliği, yan damarlarının seyrekliği ve inceliği, renk özelliği gibi fiziksel ve fizyolojik etki gücü derecesi, koku ve lezzet gibi içim nitelikleri yönünden bu günkü durumu ile puro imaline elverişli bir tütündür.

Yaprakları büyük boyda, zenep, kısmı geniş yaşmaklı formları elips biçimindedir. Genellikle iç ve dış sargılık puro tütünlerinde yaprağın yarı kısmından en az bir puroyu sarabilecek büyüklükte olması ve yaprak eninin 18-20 cm. den daha az olmaması aranır. Puro tütünleri arasında 40-60 cm. büyüklüğünde yapraklara sık sık rastlanır. Boyut nitelikleri itibariyle pazar tütünleri puro yapımına çok elverişlidir.

Renkleri açık kahve, kahve ve koyu kahve rengindedir. Bilhassa dış sargılık yapraklarında renk durumunun yaprağın yüzeyinde mütecanis olması aranır. Renk niteliği yönünden pazar tütünlerinin puro yapımına uygun oldukları kabul edilebilir.

Yaprak dokuları çok ince, esnek dayanıklıdır. Orta damarları kalın olmasına karşın yan damarları ince, seyrek ve orta damarla oluşturdukları açılardan genişliği 90° ye yakın olması olumlu bir doku niteliğidir.

İçimlerinin fizyolojik etkisi sertçe ve puro tütünlerine özgü aromalı kokuları vardır. İçim özellikleri bakımından puro içicilerini tatmin edebilir niteliktedir. Yanma yetenekleri orta derecede, külünün rengi açık gridir. Ancak bazı kimyasal maddelerin katılmasıyla yanma dereceleri artırılabilir.

Kimyasal bileşimlerinde içerdikleri nikotin oranı % 1-2, protein azotu % 1,5-3 ve total indirgen madde % 3.5 miktarındadır.

Üretici tütünlerini 10-15 kg. lık İskenderiye tarzında yığar. Kalite tasnifleri el esasına göre I-IV nevi olmak üzere işlenirler ve 30 kg. lık İskenderiye tarzı denkleirler.

Yıllık üretim miktarı 25.000 kg. kadar çıkmış bulunan Puroluk tütünlerinin son iki yılda 10.000 kg. altına düşmüştür.

MARMARA ÜRETİM BÖLGESİ

İsminden de anlaşılacağı gibi bu bölge Marmara Denizini kuşatan ekim sahalarından oluşmaktadır. Marmara Bölgesinin ekim sahasının genişliği toprak yapısı ve iklim koşullarının birbirinden ayrı özellikleri göstermesi dolayısıyla burada üretilen Bursa, İzmit, Düzce, Hendek, Balıkesir ve Edirne menşeleri fiziksel ve harman nitelikleri yönünden birbirinden az veya çok değişik olurlar.

Bursa Tütünleri :

Ekolojik alanı Bursa, İnegöl, Mustafa Kemalpaşa, Orhangazi, Yalova, Gemlik, İznik, Karamürsel, Bilecik, Gebze, Yenişehir olup Osmanlı ve Söğüt'ü de içine almaktadır.

Yaprakları orta ve kısmen küçük boyda zenep biçimi dar yaşmaklı, formu omuzlu ovaldır. Form itibariyle yürek biçimine benzetilebilir.

Renkleri kırmızı veya açık kırmızı arasında değişmektedir.

Açık renkli yaprakların içimleri yavaş, renk kırmızıya doğru değişikçe içimleri toka doğru gider.

Dokuları ince veya orta incelikte, esnek ve dayanıklıdır. Orta ve yan damarları ince olmakla beraber yaprak dokusuna göre biraz daha kalındır. Ancak sigaraların fabrikasyonunda ve içimlerinde olumsuz etkileri yoktur.

Yanma yetenekleri ve sigara randumanları iyi, higroskopisitleri çok iyidir.

İçimlerinin fizyolojik etkinlikleri yavaş ile tokça arasında değişmekte, lezzetleri tatlıdır. Kendisine özgü kaysı pestilini andıran hoş giden hafif kokuları vardır. Harmanlara açık renkleri yavaşlık, daha koyu renkleri tokluk verirler. Ayrıca tatlılık, saçaklılık, randuman ve renk bakımından da yararlıdır.

Bursa

Izmit

Girdikleri harmanın içim karakterine uymak niteliğinde olmalarından her tip sigara harmanında yüksek oranlarda güvenle kullanılabilirler. Avrupa tütün piyasasında nötr nitelikte bir tütün olarak saydıklarından harmanların miktarlarını artırmak ve taamını zenginleştirmek amacıyla rağbet görürler.

Amerikan, Alman blend tipi sigaraları* ve pipo tütünü harmanları içim elverişli bir tütündür. Açık rekli olanlar Virjinya blend sigarası harmanına da katılabilirler.

Kimyasal bileşimlerinde nikotin miktarı % 0,90 total indirgen madde % 12 ve protein azotu % 1,40 dolayındadır.

Üretici tütünlerini 15-25 Kg. arasında Rumeli tarzı sıra pastal olarak denkle. Alıcılar tarafından Amerikan grand nevi esasına göre işlenir ve 25 Kg. lık tonga tarzında denkleirler.

İzmit Tütünleri :

Marmara Bölgesinin İzmit, Pamukova ve kısmen Geyve ekim saha- larında üretilmektedir. Evvelce değişik bir populasyon gösteren İzmit tütünleri, yapılan islâh çalışmaları sonunda tek tip haline getirilmiş bulunmaktadır.

Yaprakları küçük ve kısmen orta boyda, zenep biçimi orta yaş- maklı ve form yapılışı hafif omuzlu ovaldır. Üretici bu menşenin ze- nep biçimini küpeli veya kulaklı deyimiyle nitelendirir.

Renkleri açık kırmızı ile kırmızı üzerindedir. Renk tonu parlaktır. Yaprak dokuları ve damarları genellikle ince esnek ve dayanıklıdır. Yaprak yüzeyi ve kenarları dalgalıdır.

Sigara randumanları yüksek, yanma dereceleri ve higroskopisite- leri çok iyidir.

İçimlerinin fizyolojik etkinlik gücü tok, lezzetleri tatlıdır. Har- manlara tokluk, tatlılık, yanma ve randuman sağlarlar. Katıldıkları harmanların içim özelliğine ve kalitesine olumsuz etkileri olmadığından her tip sigara harmanına dolguluk madde olarak kullanılabilirler.

Blend tipi sigara harmanlarına katılmaları uygundur. Kimyasal yapısında nikotin miktarı oranı % 1, total indirgen madde % 10 ve protein azotu % 1,40 dolayındadır.

Üretici tütünlerin 15-25 Kg. ağırlığında Rumeli tarzı sıra pastal olarak yığar, işlemleri I-VI nevi veya Amerikan grad nevi esaslarına göre yapılır ve 25 kg. lık Rumeli tarzı veya tonga olarak denkleirler.

DÜZCE TÜTÜNLERİ :

Bu tütünler Marmara Bölgesinin denizden oldukça uzak bulunan Düzce, Çilimli, Üskübü ve Güneydoğu ekim noktalarının yaka ve yarım-yaka arazilerinde yetiştirilir. Düzce ovasını sınırlayan kuzey ve kuzeybatı teraslı yamaçları tütün ekim arazisinin en önemli kısmını oluşturur.

Bu menşein yaprakları küçük ve kısmen orta boyda, zenep şekli orta yaşmaklı ve formu geniş elips biçimindedir.

Dokuları çok ince, esnek ve dayanıklıdır. Orta ve bilhassa yan damarları belirsiz denecek kadar inceliktedir. Yaprak yüzeyi dalgalı, kenarları ise oymalıdır.

Renkleri açık sarı, sarı ve kısmen açık kırmızıdır. Renk tonu parlaktır.

Yanma dereceleri çok iyi, sigara verimleri çok yüksek ve higroskopisite nitelikleri iyidir. Yüksek oranda tava karşı dayanıklıkları yoktur. İyi bakılmazlarsa kısa zamanda bozulurlar.

İçimlerinin fizyolojik etkisi yavaş, lezzetleri tatlı ve aromalı kokuludur. En kaliteli oriental tütünleri arasında yeri vardır. Harmanlara yavaşlık, tatlılık, nefaset, saçaklılık, renk, yanma ve randuman sağlar. Fiziksel ve harman nitelikleri yönünden başta oriental tip olmak üzere her sigara tipinin harmanına islâh edici bir tütün olarak girer. Tatlılaştırıcı eleman olarak puroların dolgunluk harmanına da düşük oranlarda katılabilir.

Kimyasal yapılarında nikotin miktarı % 0.70, indirgen madde % 15 ve protein azotu % 1.60 dolayındadır.

Üretici tütünlerini 30 kg. kadar ağırlığında iskenderiye tarzında denkler. İşlemelerinde değerlendirme tasnifi I-VI nevi veya Amerikan grad nevi esasına göre yapılır ve 30 kg. lık iskenderiye tarzı, daha düşük kalitede olanların 25 kg. lık tonga olarak denklenirler.

HENDEK TÜTÜNLERİ :

Trabzan tohumundan meydana geldiği halde daha ziyade Artvin tipine benzeyen Hendek tütünleri Marmara Bölgesinde Düzce'nin kuzeyinde bulunan Hendek kasabası ve çevresindeki köylerin ekim sahalarında üretilmektedir.

Yaprakları orta ve kısmen büyükçe boyda, zenep şekli dar yaşmaklı, formu hafif omuzlu ovaldır.

Düzce

Hendek

Balıkesir

Renkleri çoğunlukla sarı ve açık kırmızı, gösterişleri parlaktır. Dokuları ve damarları orta kalınlıkla, esnek ve dayanıklıdır.

Yaprak yüzeyi düz kenarları ise adeta makasla kesilmiş gibi muntazam biçimlidir.

Sigara verimleri orta, yanma yetenekleri ve higroskopik siteleri iyidir.

İçimlerinin fizyolojik etkisinin gücü tatlı serttir. Harmanlara sertlik, saçaklılık ve renk sağlarlar. Orta sertlikte bir içimi ve kıyımının saçaklı olması nedeniyle elle sarılan sigara harmanları için uygun bir tütündür. İçim karakteristiği ve renk durumu yönünden Virjinya blend sigarası harmanlarına dolguluk madde olarak katılabilir.

Kimyasal bileşimlerinde nikotin miktarı oranı % 1.30, total indirgen madde % 10 ve protein azotu % 1.50 dolayındadır.

Üretici tütünlerini iskenderye tarzında yığar. İşlemeleri I-VI nevi veya Amerikan grad esası üzerine yapılır, Ticari ambalajı 30 kg. lık iskenderye tarzı denktir. İstek üzerine 25 kg. lık tonga biçiminde de denklenirler.

BALIKESİR TÜTÜNLERİ :

Marmara Denizinin kuzeyinde bulunan bu bölgedeki belli başlı ekim noktaları Agonya, Balıkesir, Gönen, Yenice, Biga ve Susurluktur. Burada üretilen tütünler dış piyasada Gönen ve Agonya olarak tanınmaktadır.

Bu menşein yaprakları orta ve kısmen büyükçe boyda, sap biçimi zenepsiz-kabakulak, form itibarıyla geniş eliptir.

Renkleri açık sarı, sarı ve açık kırmızı arasında değişmekte, gösterişleri parlaktır.

Dokuları çok ince, orta ve yan damarları belirsiz derecede ince, esnek ve dayanıklıdır. Ülkemizin en ince dokulu ve sigara randuman en yüksek tütünlerimizden biridir. Yanma dereceleri çok iyi digroskopisite nitelikleri iyidir.

İçimlerinin fizyolojik etkisi gücü tatlı serttir. Kendilerine özgü dokuları vardır. Harmanlara tokluk, tatlılık, saçaklılık, renk, yanma ve randuman sağlanmaları bakımından islah edici nitelikleri çok trafıklıdır. Başta Virjinya blend olmak üzere her tip sigara harmanına uyabilen bir tütün olması dolayısıyla tütün fabrikalarının eksperleri ta-

rafından aranan bir menşedir. Bilhassa el sigarası harmanı için her yönüyle ideal bir tütün olarak kabul edilmektedir.

Kimyasal bileşiminde nikotin miktarı % 1.20, total indirgen madde % 12 ve protein azotu % 1.40 civarındadır.

Üretici tütünlerini yaprakların büyüklüğüne göre 15-30 kg. arasında rumeli tarzı olarak yığar. Harman ihtiyaçlarına göre işlemleri I-VI nevi veya Amerikan grad nevi esası üzerinden yapılır. Ticari ambalaj şekilleri 20-25 ve 30 kg. rumeli tarzı veya tonga dengidir.

EDİRNE TÜTÜNLERİ :

Bu tütünler Türkiye'nin Avrupa kıtasındaki parçası olan Trakya bölgesinde üretilen Ekolojik alanı Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerinin tütün tarımı yapılan tütün ekim noktalarını içine alır. Edirne tütünleri islah edilmiş bir kabakulak varyetesi olarak kabul edilebilir.

Bu menşein yaprakları çoğunlukla orta boyda, zenep biçimi geniş yaşmaklı, formu dar elipstir.

Renkleri açık kırmızı, kırmızı ve koyu kırmızı arasında değişmektedir. Bazı yaprakların orta damar çevresinde yeşilimsi nüanslar görülür. Bu Edirne tütünlerinin renk özelliğidir.

Dokuları ince esnek ve dayanıklıdır. Yan damarları incedir. Orta damarların kalınlık durumu sigaraların yapımında ve içimlerinde olumsuz etkisi yoktur. Yanma yetenekleri, sigara verimleri ve higroskopisimleri iyidir.

İçimlerinin fizyolojik etkisi gücü serttir. Trabzan menşeinden sonra ülkemizin en sert tütünüdür. Kendisine özgü hoş giden yunan baması kokusunu andıran baharlı bir kokusu vardır. Harmanlara sertlik, saçaklılık ve randuman vermek için katılırlar. El sigarası harmanları için çok elverişlidir.

Amerikan ve Alman blend ve siyah tip sigara harmanlarına katılabilir.

Kimyasal yapılarında nikotin miktarı % 1.80, total indirgen madde % 10 ve protein azotu % 1.50 dolayındadır.

Üretici tütünlerini yaprak büyüklüğüne göre 15-25 kg. arasında rumeli tarzında yığar. İstek üzerine veya harman ihtiyaçlarına göre işlemleri I-VI veya Amerikan grand nevi esasına tasnif edilir. Ticari ambalajları 20-25 kg. lık rumeli tarzı ve 25 kg. lık tonga dengi biçimindedir.

Edirne

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ÜRETİM BÖLGESİ :

Bu Bölge Anadolu'nun doğu ve güneydoğusunda bulunan tüm tütün üretim sahalarını kapsamaktadır. Birbirinden uzak ve ekolojik koşulları değişik olan ekim noktalarında üretilen bu tütünler arasında menşe karşılığı olmakla beraber fiziksel ve harman özellikleri bakımından Ege, Karadenizi ve Marmara Bölgesi tütünlerinden oldukça farklı olup gerek içim ve gerekse koku nitelikleri yönünden daha ziyade Virjinya tipi tütünlerine benzemektedir. Kesin bir tarihin saptanması olanaksız görülüyorsa da tereddütsüz olarak çok eskiden beri bu bölgede tütün üretiminin yapıldığını kabul etmek yanlış sayılmaz. Ayrıca Anadolu'nun doğu sınırlarını aşmak suretiyle Suriye, Irak, Pakistan, Hindistan, Çin gibi ülkeler olmak üzere Asya içlerindeki yerlerde çoğunlukla bu bölge tütünlerine benzeyen varyetelerin yetiştirilmesi bunların menşenin diğer bölgelerimizden değişik bulunduğu ve Asya yolu ile gelmiş olduğunu kanıtlar. Ancak tütün tohumunun Amerikan'dan getirildiğini ve Asya'da mahallileştirildikten sonra Anadolu'ya geçtiği ve bu suretle Doğu ve Güneydoğu bölgesinde yaygınlaştığını düşünmek yalnız olmaz.

Bu bölümde bölgedeki yedi ilimiz ve çevresinde üretilen tütün menşelerinin üretim miktarları, kalite değerleri ve tütün endüstrisindeki rolleri dikkate alınarak bunlardan daha önemli olanları ayrı ayrı diğerlerinin ise gruplar halinde incelenmesine çalışılmıştır.

YAYLADAĞ TÜTÜNLERİ :

Anadolu'nun güney bölgesindeki Hatay İlinin Yayladağ, Altınözü ve Antakya, ekim sahalarında üretilmektedir.

Yayladağ tütünlerinin yaprakları orta boyda, zenep şekli geniş yaşmaklı formları itibariyle sığır diline benzerler.

Renkleri açık kırmızı, kırmızı ve koyu kırmızı arasında değişmektedir. Görünüşleri parlaktır. Altınözü'nde üretilen tütünlerin renkleri daha açıktır.

Yaprak dokuları biraz kalınca, sıralı, esnek ve çok dayanıklıdır. Yaprakları kuruolduktan sonra dahi sıralılık durumlarını kaybetmezler. Orta damar kalınca yan damarları incedir.

Yanma dereceleri iyi, sigara randumanları orta ve higroskopisite-leri çok iyidir.

İçimlerinin fizyolojik etki gücü tok ve lezzetleri tatlıdır. Kendilerine özgü biraz tömbeki kokusunu andırır hoş giden aromalı kokuları vardır. Harmanlara tokluk, tatlılık, saçaklılık, ve aromalı koku sağlar. Amerikan ve Alman blend sigaraları ile siyah tip sigara harmanları için elverişli bir tütündür. Açık renkli olanları Virjinya ve Virjinya blend sigaralarının harmanlarında yüksek oranlarda kullanılabilir. Çiğneme tütününü yapımında çok uygundur.

Bilhassa pipo tütününü fabrikasyonunda Yayladağ tütünleri kalite değerleri ve uygunluk nitelikleri bakımından dünyadaki emsalleri arasında en başta gelmektedir. Pipo harmanlarına yüksek oranlarda örneğin % 60-70 den fazla miktarda güvenle katılabilirler. Bu tütünler Suriye'nin Lâzkiye bölgesinde Lâtakya adı altında üretilen tütünler ile aynı tohumdan meydana gelmekte ise de, üretildikleri ortamın toprak ve iklim koşulları ve üreticinin bilgili çalışması etkisinin sonucu burada elde edilen ürün daha üstün kalitede olmaktadır. Suriye'de, ayrıca bazı bitkilerin dumanı ile bir işleme işlemine tabi tutulmuş olan tütünlere. rayhaların babası anlamına gelen «Aburayha» adı verilir ve bazı ülkelerde bunlara indirimli gümrük tarifesi uygulanır.

Yayladağ tütünlerinin kimyasal bileşimindeki nikotin miktarı oranı % 1, total indirgen madde % 15 ve protein azotu % 1.30 dolayındadır.

Görüldüğü gibi fiziksel ve harman nitelikleri yönünden Yayladağ menşeinin tütün endüstrisinde geniş kullanma yeri vardır.

İSKENDERUN TÜTÜNLERİ :

Akdeniz kıyısındaki İskenderun ili ve çevresindeki ekim sahalarında Yayladağ menşeinin tamamen değişik bir menşe olan İskenderun menşeinin üretimini yapmaktadır.

Yaprakları orta boyda, zenep şekli dar yaşmaklı, formları biraz omuzlu ovaldır. Form itibarıyla Bursa menşesine benzerlerse de dokularının kaba ve damarlarının daha kalın olması belirtilerinden kolaylıkla ayırt edilebilirler.

Renkleri kırmızı ve koyu kırmızıdır. Dokuları kalınca, orta damarları kalın, sıralı, esnek ve dayanıklıdır.

Yayladağ

Bitlis

Yanma dereceleri orta, sigara verimleri düşük ve higroskopisite-leri çok iyidir.

İçimlerinin fizyolojik etkisi, gücü tok ve lezzetleri tatlıdır harmanlara tokluk ve tatlılık verir. Bilhassa daha yüksek kaliteli olanların pipo tütünü harmanlarına katılması uygundur. Amerikan ve Alman blend sigaraları ile siyah tip sigara harmanlarında kullanılabilir.

Kimyasal yapılarında nikotin miktarı oranı % 2, total indirgen madde % 14 ve protein azotu % 1.40 dolayındadır.

Yayladağ ve İskenderun tütünleri üretici tarafından 20-40 kg. kadar ağırlığında dizi dengi halinde ambalaj yapılır. Harman ihtiyaçlarına göre dört nevi üzerinden işlenirler ve tonga tarzında denklenirler.

BİTLİS TÜTÜNLERİ :

Doğu Anadolu bölgesinin Van gölüne yakın kesiminde Bitlis, Muş, Mutki ve güneyde Şemdinli ekim noktalarında üretilen bu tütünler harmanlara Bitlis menşei adıyla katılmaktadır.

Bu menşein yaprakları orta boyda, zenep kısmı geniş yaşmaklı ve formları geniş elips şeklindedir.

Renkleri çoğunlukla açık sarı ve sarı üzerine olup görünüşleri parlaktır. Açık kırmızı renklere az rastlanır.

Dokuları ve damarlar orta derecede kalınca, esneklik ve dayanıklılıkları iyidir.

Yanma yetenekleri iyi, sigara verimleri ve higroskopisite-leri orta derecededir.

İçimlerinin fizyolojik etkisi gücü tokça, lezzetleri tatlı ve kendisine özgü taze biçilmiş ot kokusunu andıran hoş giden düz bir kokuları vardır. Harmanlara tatlılık, koku ve renk sağlarlar. Tek başına zevkle içilebilir nadir menşelerimizden birisidir. İçim karakteristiği bakımından diğer bölgelerde üretilen tütünlerimize göre değişik bir içim zevki vermektedir. Bilhassa bu içim özelliği açısından Virjinya tütünlerine pek benzemektedir. Harmanlarda Virjinya tütününü yerine güvenle kullanılabilir. Bu nedenle yerli Virjinya blem sigara harmanlarımızın Virjinya tütününü ihtiyacı çoğunlukla Bitlis tütününü ile karşılanmaktadır. Gerek Virjinya ve gerekse Amerikan ve Alman blend tipi sigara harmanlarında yüksek oranlarda kullanılması uygundur. Ayrıca pipo tütünü harmanları için de elverişlidir.

Kimyasal bileşimlerdeki nikotin miktarının oranı % 1.5, total indirgen madde % 20 ve protein azotu % 1 dolayındadır.

Bu bölgenin güneyindeki Şemdinli çevresinde yetişen çeşidi, renkleri daha belirgin ve parlak, dokuları ve damarlarının daha ince, içimlerinin daha kaliteli ve kokuları yönünden daha yüksek niteliktedir.

Ekici tütünlerini 30 kg. civarında İskenderye tarzında denkle. İşlemeleri dört nevi esası üzerine yapılır ve 30 kg. lık iskenderye tarzında denkleirler.

ADİYAMAN TÜTÜNLERİ :

Doğu çevresinin Adıyaman, Kâhta, Malatya, Akçadağ, Siverek, Pertek ve Hozat ekim noktalarında üretilir. En kaliteli olan tütünler Adıyaman ve çevresindeki Besni, Kâhta ve Çelikhan da yetiştirilir.

Bu tütünlerinin yaprakları orta ve kısmen büyük boyda, zenep şekli geniş yaşmaklı, formları sığır diline benzemektedir.

Renkleri çoğunlukla sarı ve kısmen açık kırmızı ile kırmızı arasında değişmektedir. Yaka ve yarım yaka arazilerde yetiştirilenlerin görünüşleri parlak olur.

Dokuları orta derecede kalındır. Orta damarları kalın, yan damarları incedir.

Yanma dereceleri orta, sigara verimleri düşük, higroskopisiteleri iyidir.

İçimlerinin fizyolojik etkisi gücü sertçe, lezzetleri tatlı ve kendilerine özgü, Virjinya tütününün kokusunu andıran, hoş giden kokuludur. Harmanlara sertlik, tatlılık ve koku yönünden yararlıdır. Bilhassa kaliteli olanların içim özellikleri Virjinya tütünlerinin içimine pek benzemektedir. İçim zevki yönünden Virjinya'lara en fazla benzeyen menşemizdir. Bitlis menşei ile birlikte uygun orandaki karışımı harmanların Virjinya tütünü ihtiyacını karşılamaya yeterli olduğu kabul edilebilir.

Virjinya, Virjinya bend, Amerikan ve Alman blend tipi harmanlara uygun bir tütündür.

Pipo tütünü harmanlarında da kullanılmaya elverişlidir. Kimyasal yapılarındaki nikotin miktarının oranı % 1.70, total indirgen madde % 15 ve protein azotu % 1 dolayındadır.

Adıyaman

Bu menşenin Malatya, Akçadağ ve çevrelerinde yetişen çeşitleri, fiziksel özellikleri yönünden Adıyaman tütünlerinden biraz daha değişik kolup harman nitelikleri ve kalite değerleri itibariyle daha düşüktürler.

Üretic tütünlerini 30 kg. kadar ağırlığında iskenderya tarzında denk yapar. İşlemeleri dört nevi esasına göre yapılır ve 30 kg. lık iskenderya tarzında denklenir.

Bitlis, Adıyaman, Yayladağ ve diğer benzeri tütünlerin, istek üzerine. tonga tarzında denklemleri sakıncalı görülmemektedir.

DiĞER DOĞU VE GÜNEYDOĞU TÛTÛNLERİ :

Doğu ve Güneydoğu bölgesinin Diyarbakır, Siirt, Adana ve bazı diğer illeri ve çevrelerinde üretilen tütünlerin miktar bakımından fazla olmasına rağmen elde edilen ürünün çoğunlukla çeşitli populasyonlarda meydana gelmiş bir karışım olması, kalite ve randuman itibariyle düşük ve bu günkü durumlarına göre dış satıma pek elverişli nitelikte olmadıklarından iç harmanlara toplu halde doğu tütünü adı altında katılarak tüketimleri sağlanan bu menşelerden bazılarının burada kısaca açıklanması yeterli görülmüştür.

MARDİN GURS TÛTÛNLERİ :

Diyarbakır ilinin Mardin ve Kızıltepe ekim noktalarında üretilen bu menşe miktar bakımından fazla değildir. Yaprakları orta boyda, zenepleri geniş yaşmaklı, form itibariyle sığır diline benzerler. Renkleri açık sarı, sarı ve açık kırmızı arasında değişmektedir. Doku yapısı ve damarları orta kalınlıktadır. İçimlerinin fizyolojik etkisi sertçe, lezzetleri tatlı ve kokuludur. Harmanlardaki rolü bakımından daha ziyade Adıyaman menşesine benzemekte ise de tamamiyle yerini tutamaz. Blend tipi sigara ve pipo tütünü harmanları için yararlı bir tütündür.

Kimyasal yapılarında nikotin miktarı oranı % 1.25, total indirgen madde % 14 ve protein azotu % 1 dolayındadır.

SİLVAN TÛTÛNLERİ :

Diyarbakır ilinin Silvan, Bismil ve Beşiri ekim sahalarında üretilmektedir. Yaprakları büyük ve kısmen orta boyda, zenep biçimi orta yaşmaklı, form itibariyle hafif omuzlu ovaldır. Renkleri sarı ve açık kırmızı arasında değişmektedir. Dokuları kalınca, bilhassa orta damarları kalındır.

İçimleri sertçe ve az tatlıdır. Sigara harmanlarına tokluk sağlamak için katılır.

Virjinya blend tipi sigara harmanlarına katılabilir.

KOZLUK TÜTÜNLERİ :

Siirt ilinin çevresindeki Kozluk ve Sason ekim sahalarında üretilmektedir. Yaprakları büyük ve kısmen orta boyda, zenep geniş yaşmaklı formu dar elips biçimindedir. Renkleri açık kırmızı, kırmızı ve koyu kırmızı arasında değişmektedir. Doku ve damarları kalındır.

İçimleri serte ve az tatlıdır. Harmanlara sertlik vermek için katılırlar. Blend tipi sigara harmanlarına katılabilir.

BAHÇE TÜTÜNLERİ :

Adana'nın Bahçe ekim sahalarında ekilen bu tütünün aslı çelikhane çeşididir.

Ayrıca Ceyhan, Misis, Yumurtalık ve Osmaniye ekim sahalarında ise Yayladağ ve Bursa çeşitlerinin ekimi yapılmaktadır.

Bahçe tütünlerinin yaprakları orta boyda, zenep şekli geniş yaşmaklı, form itibariyle sığır diline benzerler. Renkleri açık kırmızı ve kırmızı üzerindedir. Dokuları ve damarları kalıncadır.

İçimlerinin fizyolojik etkisi serttir. Doğu ve Güneydoğu Bölgesinin en sert tütünüdür. Harmanlara sertlik vermek için kullanılır.

BUCAK TÜTÜNLERİ :

Antalya'nın Bucak İlçesinde üretilmektedir. Bu tütünlerin aslı Virjinya Dixie Bright olup ilk üretime geçildiği yıllarda gerek tarım ve gerekse kurutma dönemlerinde uygulanan işlemlerin çeşidinin özelliğine uygun biçimde yürütülmesinde elde edilen tütünler aslına uygun niteliklerde olmuş isede daha sonraları üreticinin tarım ve kurutma işlemlerinde gereken koşulları yerine getirmemesi nedeniyle tütünler asıl niteliklerini kaybetmiş ve Virjinya tütünlerinden tamamen değişik, düşük kaliteli ve ihracat değerleri pek olmayan bugünkü Bucak tipi meydana gelmiştir.

Yapraklarının büyüklüğü orta boyda, zenep şekli geniş yapraklı form itibariyle sığır diline benzerler.

Renkleri kırmızı ve koyu kırmızı arasında değişmektedir. Doku ve damarları orta derecede kalındır.

İçimlerinin fizyolojik etki gücü sert ve lezzetli az tatlıdır. Harmanlarda sertlik sağlamak için katılırlar.

Ülkemizde Virjinya tütününü üretilme amacı ile bu bölgede yeniden yapılan deneme çalışmalarından olumlu sonuçlar alınmıştır.

TÖMBEKİ TÜTÜNLERİ :

Bu tütünlerin fazla miktarda üretildikleri sahalar çeşidinin ekolojik alanında bulunan İskenderun'un Arsuz bucağının Ekver ve Meydan köyleridir. Son yıllardaki üretim miktarı 250-300 bin kg. arasında değişmektedir. Ayrıca Konya'nın Hadım İlçesinde de az miktarda Tömbeki tütününü üretilir.

Ülkemizde üretilen tömbeki tütününün aslı İsfahan tömbekisi botanikteki yeri, cinsi, Nicotiana, türü Tabaccum ve varyetesi tömbeki olarak tanımlanır.

Yaprakları büyük boyda, zenep geniş yapraklı, form yuvarlakımsı karınlı yaprak uçları küttür.

Renkleri açık sarı ve sarı üzerine koyu kahve renkli beneklerin serpilmesinden meydana gelen bir renk olup kaplan postu adı ile nitelendirilir.

Yaprak dokuları kalın ve yüzeyleri kabarık ve kabarcıklıdır. Orta damarları kalın, yan damarları ise biraz kalıncadır.

Yanma yetenekleri orta İran tömbeki tütünleriyle aynı düzeyde, higroskopisite ve dayanıklılıkları orta derecedir.

İçimleri tatlı serttir. Tiryakileri tarafından beğenilen kendilerine özgü kuvveti kokuları vardır. Tömbeki tütünleri kalınca enlerde (6 mm.) kıyıldıktan sonra suyla ıslatılır, sıkılık ve nargile lülesine yerleştirildikten sonra üzerine kor halinde ateş konularak yakılır. Bir markuç aracılığı ile çekilen dumanın sudan geçirilmek suretiyle ve nargile denilen araçla içilir.

Kimyasal yapısındaki nikotin miktarı oranı % 3, total indirgen madde % 9 ve protein azotu % 2 dolayındadır.

Üretici ve ticari ambalaj biçimi 30-40 kg. ağırlığında iskenderye tarzı denktir. İşlemleri üç nev'i üzerine yapılır.

Tömbeki tütününü İran, Irak, Suriye, tüm Arabistan, Türkiye ve az miktarda Yunanistan'da kullanılır.

HASANKEYİF TÛTÛNLERİ :

Nicotiana cinsinin Rustica tütünün Hasankeyif varyetesine giren bu tütünlerin Rusya'da üretilen Mahorka tütünü ile aynı menşedir. Gaziantep ve çevresindeki bir kaç köyde üretilen bu tütünlerin nereden ve ne zaman geldikleri hususunda kesin bir bilgi yoktur.

Tarım usulleri tütün tarımından oldukça farklıdır. Tohumları doğrudan doğruya tarlaya atılır ve bitkiler fide haline gelince fazla olanlar alınmak suretiyle seyrekleştirme yapılır. Yapraklar olgunlaşınca bitki gövdesiyle birlikte kesilir ve çoğunlukla iplere dizilir ve tarlada yatırılarak bir gün bir tarafı, ertesi gün diğer tarafı çevrilmek suretiyle kurumaları sağlanır. Bu suretle kurutma işlemi bitmiş olan tütünler kapalı yerlere alınır ve sonbaharın rutubetli havaları başlayana kadar burada bekletilir. Rutuberli havaların etkisiyle yumuşmuş olan yapraklar gövdelerinden sıyrılır ve 15-20 yaprak bir arada dürge denilen top veya topaç biçiminde veya normal pastal yapılır.

Hasankeyif tütünlerinin yaprakları çoğunlukla büyük boyda, zennep şekli orta yaşmaklı, formları dar elips biçimindedir.

Renkleri yeşilimsi koyu ceviz maun arasında değişmektedir. Doku ve damar yapıları kalındır.

İçimlerinin fizyolojik etki gücü serttir. Lezzetleri acıdır. Daha ziyade çiğneme tütünü ve enfiye yapımında kullanılır. Ülkemizde yetişen tütünlerden nikotin miktarı en fazla olanlardan biridir. Ortalama nikotin oranı % 4-6 dır.

Üretici tütünlerini iskenderye tarzında denkle. İşlemeleri I-IV nevi üzerinden yapılır. Yüksek neveleri iskenderye tarzı, düşük neveleri de tonga biçiminde denkle.

Tarımı Türkler tarafından yapıldığı halde eskiden ticareti Ermeniler tarafından yapılmış, Cumhuriyet Devletinin kuruluşundan sonra üreticilerin birleşerek kurdukları Hasankeyif Tarım ve Satış Kooperatifi pazarlama işlerini de üzerine almıştır. Ürünün büyük kısmı Mısır'a ihraç edilmekte idi.

Halen alıcısı olmadığından 1974 yılından sonra üretimine son verilmiştir.

S O N U Ç

Bir çok doğal güçlerin tarım ürünlerimizin kaliteli yetişmesi bakımından en önemli ekolojik koşulları sağlarken tütün bitkisi için de ülkemiz topraklarının seçilmiş olduğunu düşünmek yanlıgı olacaktır. Örneğin Ege Bölgesinde, başta tütün olmak üzere, yetişen her çeşit ürünün dünyadaki benzerlerine göre daha tatlı lezzette, buna karşılık Karadeniz bölgesinde yetişenler daha aromalı kokulu, ayrıca Marmara bölgesindekiler ise daha gösterişli ve toplu içimlidirler. Doğu ve Güneydoğu bölgesinde yetişen bitki çeşitleri, başta üretilen tütün türleri yönünden, ülkenin öztürü olan oriental tip tütünlerine göre yabancı asıllı özellikleri olan egzotik bir bitki topluluğunu oluşturmaktadır. Buradaki tütün ekim alanlarında üretilen tütünler çoğunlukla Virjinya tütünlerine benzemekle beraber, en kaliteli pipo tütünleri ile Tombeki ve çiğneme tütünü yapılmalarına yararlı tütünlerin üretimi bu bölgede toplanmıştır.

Türk tütünlerinin en önemli özelliklerinden biriside sigara piyasasında geçerli olan her tip sigaranın içim zevkine uygun harmanların kompozisyonuna elverişli, pipo, puro, çiğneme tütünü, nargile tütünü ve enfiye yapımlarında asal ve yardımcı madde olarak kullanılmaya elverişli nitelikte olmakla karakterize edilebilir.

Bu nitelikteki tütünlerle uygun biçimde oluşturulacak harmanlardan Adalet Bakanlığının denetimi altında Brüksel'de bulunan uluslararası üne sahip Mond Selection S.P.R.L. kuruluşunca iki defa düzenlenen uluslararası tütün yapımları yarışmasına çok sayıda ulusun tütün endüstrisi müesseseleri ile ürettiği çeşitli markalı sigaraları ile Türkiye'de katılmıştır. Belçika kimya sanayi öğretim ve Araştırma Merkezi müessesesi tarafında yapılan tütün yapımlarının kimyasal analizleri ile fiziksel inceleme işlemleri ve ayrıca uluslararası üne sahip yetkili bes kişilik bir jüri tarafından gizli olarak yapılan degutasyon muavelerinin değerlendirilmesi sonunda tanınmış tütün endüstri müesseselerinin yapımlarından bir çoğunun dereceye giremediği ve madalya alamadığı halde Türk sigaraların tümü madalyaya lâyık görülmüştür. 1968 yılında yarışmaya katılan ayrı markalı dokuz sigara

çeşidi örneğinden beş altın, iki gümüş ve iki bronz madalya, 1969 yılında yarışmaya gönderilen sekiz sigara çeşidi örneğinden üç altın, üç gümüş ve iki bronz olmak üzere tamamı madalya kazanmıştır.

Özellikle diğer ülkelerde üretilen tütün tipleri ve menşelerine göre Türk tütünlerinde nikotin ve katran maddeleri oranlarının daha düşük olması sağlık yönünden tütünlerimizin en az zararlı olmaları avantajı değerlerini daha da artırmaktadır.

Çeşitli nitelikleri bu kadar bol kaliteli tütün çeşidi karşısında seçim yapmak tütün alıcıları ve tütün fabrikatörleri için hem çok kolay ve hem de aynı derecede çözümlenmesi güç bir problemdir. Bilhassa sigara harmanlarını düzenleyen harman eksperlerinin her menşe tütünün fiziksel ve harman özellikleri konusunda gerçek bilgili olmaları ve bunları harmanlarda uygun biçimde kullanmaları ayrı bir zevk işidir.

YANLIŞ — DOĞRU CETVELİ

Sahife	Satır		Yanlış	Doğru
9	aşağıdan yukarı	12 satır	X 50	% 50
9	" "	5 "	kabımından	Bakımından
10	" "	2 "	siya	siyah
13	" "	3 "	lezzetli	lezzeti
18	" "	16 "	çimlerinin	içimlerinin
19	" "	14 "	sayısı	ayası
20	" "	3 "	İzmi	İzmir.
22	" "	4 "	kokosu	Kokusu
23	yukarıdan aşağı	10 "	hinderlendeki	hinderlandındaki
26	" "	4 "	işlemleri	işlenmeleri
26	aşağıdan yukarı	11 "	yüyüklüğüne	büyüklüğüne
27	yukarıdan aşağı	10 "	nikoline	nikotine
27	aşağıdan yukarı	15 "	kurtucu	kurutucu
28	yukarıdan aşağı	2 "	yetirmiştir	yetirmiştir.
28	" "	3 "	tota	total
28	aşağıdan yukarı	2 "	gerçek	gerek
31	yukarıdan aşağı	7 "	rekli	renkli
32	aşağıdan yukarı	6 "	Trabzan	Trabzon
33	" "	3 "	sağlanmaları	sağlamaları
37	" "	5 "	blem	blend
38	" "	5 "	bend	blend
40	" "	4 "	yapraklı	Yaşmaklı
41	" "	10 "	sıkılık	sıkılır.

NOT : Tütün menşelerinin yaprak örnekleri karakteristik renkleriyle basılamamıştır.